

Baba Məhərrəmli
AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu,
filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
baba_magerramli@mail.ru

***Su “şəffaf maye, çay, göl, dəniz, rütubət” nostratik kökünün
dünya dillərində derivatları və allomorfları**

Açar sözlər: su, nostratik, kök, dil, allomorf

Ключевые слова: вода, ностратический, корень, язык,
алломорф

Keywords: water, Nostratic, root, language, allomorph

Dünya dillərində ən qədim söz köklərindən biri *su* morfemidir. Müasir türk dillərində *su* sözü fərqli fonovariantlardadır: Azərb., türk. *su*, xak.dial. *su* “çay”, yak. *suy*, qar.-balk.dial. *suq*. Adətən, türkoloqlar *su* sözünün arxetipini **suy* şəklində bərpa edirlər. Əski türk yazılı qaynaqlarında *suq // suğ // sub // suv* (“su, rütubət, çay, içki”) formalarında işlənmişdir (ДТС, 515): *anı subuy baralim* “An çayına tərəf gedək” (ДТС, 512); *er suv sagurdi* “Adam su içdi” (DLTT, II, 80). Hazırda Azərbaycan dilində işlənən *suva-* feili həmin relikti əks etdirir. Müqayisə edək: sansk. *sâvin-i* “çay” (SED, 349), gür. *swell* “nəm, yaş” (ЭСКЯ, 174).

Su kökü həm bəzi türk dillərində, həm də digər Altay dillərində metatezaya uğramışdır: xak. *uus* “çay”, s.uyğ. *husun*, xamn. *usu*, ş.yuq. *husun*, duns. *usu*, daq. *oso*, mon.dial. *usan // uasan*, mon. *us // usun* “su” (MTS, II, 1368), sol. *oso*, bury. *usan* “su” (CHГТ, 423). Azərbaycan dilinin şivələrində *ussu* “su” (Salyan) variantı var (ADDL, 520). Qədim türk abidələrində *usu-* “içmək”, *usmak* “susamaq”, *usağ-* “susamaq, su istəmək” sözlərinə rast gəlinir (QTAS, 117).

Su kökü digər dillərdə də fonosemantik və morfonoloji diferensiallaşmaya məruz qalmışdır: av. *şhim*, sax. *şhan*, tab. *şid*, lak.dial. *ssin*, darg. *şin* “su” (СССДЯ, 74), çin. *şue* “su”, kor. *su* “su, çay” (CHГТ, 528), liv. *suo* “bataqlıq”, ing. *sea (si)* “dəniz”, udm. *sin* “bulaq”, kom.-zır. *son* “göl”, yap. *suiho* “su qabarcığı”, qəd.yap. *susuk* “yumaq”, indonez. *sunqai* “çay”, urar. *sue* “göl” (АСУЯ, 262), әр. *surb* “su kanalı”, udm. *sum* “çay yanında kiçik göl” (КЭСКЯ, 253), kom.-perm. *syon* “su çuxuru, nohur”, est. *salm* “iki ada arasında kiçik su keçidi” (КЭСКЯ, 252), ing. *sop* “islatmaq”, şum. *suq* “göl” (SL, 27), alm. *see* “dəniz, göl”, ing. *soak* (souk) “sulu, islatmaq, is-

lanmaq, suya qoymaq”. E.Klein ingilis dilindəki *soak* sözünün kökünü qədim ingilis sözü olan *sūcan* “sormağ” feili ilə əlaqələndirir (CEDEL, 1466). Ancaq həmin fikir inandırıcı deyil. Qədim hind-Avropa dillərində **seu* // **su* “yağış” kökü işlənmişdir (13, II, 866). *Su* sözü topoforant kimi də türk xalqlarının onomastik vahidlərinin tərkibində mövcuddur. Məsələn, Başqırdıstanda Usen adlı çay var. *Su* morfeminin mənşəyi digər kök sözlər kimi səs təqlidi ilə bağlıdır.

F.Cəlilov *su* sözünün müxtəlif dillərdəki analogi variantlarının yaranmasını dil kontaktlarının nəticəsi ilə əlaqələndirir (1, 131). Halbuki bu cür faktlar dil kontaktlarının deyil, ortaq mənşəyin, homogenliyin izləridir. Ç.Qaraşarlı etrusk dilindəki *es* // *esi* sözünü qədim türk dillərindəki *us* // *usa* “içməyə meyil göstər” sözü ilə müqayisə edərək, onların eyniköklü olması qənaətinə gəlir (4, 110). A.K.Matveyev hidrotoponimlərdəki *as* // *us* (“su, kicik çay”) komponentini hind-Avropa mənşəli hesab edir (7, 153, 301). Ancaq bizim araşdırmamız sübut edir ki, *su* kökü nostratik mənşəlidir. A.B.Dolqopolski nostratik kök kimi *suvo* morfemini “maye” mənasında bərpa edir və *suva* // *siva* // *sivi* kökünün müxtəlif dillərdə fonetik divergensiyaya məruz qaldığını göstərir (ND, 1885). Türk dilindəki *sivi* “maye”, Azərbaycan dilindəki *suvamaq* sözlərinin kökündə *su* morfemi dayanır. *Su* anlayışı bildirən sözün həm də “bataqlıq, göl, çay, maye” anlamları ifadə etməsi çox təbii, çünki semantik sahə baxımından bir-birinə yaxın anlayışları ifadə edən sözlərdə məna keçidləri normal proseslərdir.

K.Quliyeva *su* sözünün *ça*, *sa*, *şa*, *ha* variantlarında şaxələndiyini və türk dillərində *çay* // *say* // *şay* // *hay* sözlərinin mənşəyində *su* morfeminin dayandığını göstərmişdir (5, 37). V.M.İlliç-Svitç Alt. **ū* “su”, ev. *ū* “dalğa”, Ural. **uwa* “axın” sözlərinin nostratik mənşəli olmasını qeyd etmişdir (11, 334). B.Xəlilov bildirir ki, *yu-*, *su-*, *mö-*, *mu-*, *vu-*, *vo-*, *ya-*, *çə-*, *ça-*, *cö-*, *si-*, *su-*, *sö-* allomorfları eyni bir kökün etimon sferasından nəşət etmişdir. Allomorfların rekonstruksiyasından bəlli olur ki, ilkin kök **u-* olmuşdur. Bu söz türk dillərinin morfoloji quruluşu ilə bağlı olaraq sonralar struktur və morfoloji dəyişikliyə uğramışdır. Lakin ilkin kök bəzən dilində və monqor dilinin xuçzu dialektində “içmək” mənasında işlənir (2, 112). Biz də hesab edirik ki, müxtəlif dillərdəki **su*, **şu*, **cu*, **tu*, **bu*, **mu*, **vu*, **ku*, **yu*, **zu*, **xu*, **hu* “su” köklərinin mənşəyi eynidir.

Nostratik mənşəli *su* kökünün müxtəlif dillərdəki digər paralellərinə nəzər salaq: çin. *sōu* “göl” (БКРС, 429), qəd.hind. **sibi* “bataqlıq” (ИСП, 172), *sindhu* “çay”, skif., sind.-meot. *sindus* “çay” (ИСП, 70, 72), qəd.hind.

sira “çay” (ИСП, 70), şum. *še* “yağış, yağış yağmaq”, *šu* “tökülmək, axmaq” (SL, 28), çan. *šu*, meq. *šu* // *šə* “nəm, yaş” (ЭСКЯ, 174). Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, qədim türk yazılı qaynaqlarında *su* sözü qapalı hecalıdır. Məsələn, “Badai al-luqat” əsərində *suv* biçimində işlənmişdir: *Suv aka başladı* “Su axmağa başladı” (7, 275). Digər dillərdə də analoji paralellər mövcuddur: ub. *šue* “dəniz”, lak. *šin* “su” (ЭСАЯ, I, 105), adıq. *psı* “su” (ЭСАЯ, I, 16), indonez. *susuk* “kanal”, qəd.hind.-Avr. **seu* “nəmişlik, rütubət” (ССМСИЯ, 77), kelt. **sei* “nəm”, qəd.isl. *sogn* “dəniz”, adıq. *su* “nəm” (ЭСКЯ, 173).

Yu allomorfu: **Su** kökünün allomorflarından biri **yu** köküdür, yəni *su* və *yu* sözlərinin mənşəyi eynidir. Spesifik *y~s~j* əvəzlənməsinin nəticəsində *su* kökündən yeni sözlər yaranmışdır: qəd.türk. *yul* “bulaq” (DLT, III, 147; DLTT, III, 4), özb., noq., türkm. *yuv-*, qaz. *ju-*, Alt. *yun-*, uyğ. *juy-*, türk. *yıka-*, qırğ. *juu-* “yumaq”. Müasir Azərbaycan dilində *yu-* feili *su* // *yu* kökünün qədim sinkretikliyinə izini əks etdirir. Orta əsrlərə aid türk yazılı qaynaqlarında *yul* sözü “bulaq” mənasındadır. *Yu* “su” kökü də müxtəlif sistemli dillərdə morfonoloji cəhətdən şaxələnmişdir: mans. *ya* “çay”, mac. *yo* “çay”, kom. *yu* “çay” (CHГТ, 459), vax. *yupk* “su” (ЭСВЯ, 432), kom. *yuni* “içmək”, qəd.perm. **yu* “içmək”, mar. *yüäm*, fin. *yuoda*, est. *yooma* “içmək”, Ural. *yoki* “çay” (EDUL, 39), fin. *yoki* “çay”, liv. *yoq* “çay”, mar. *yoqi* “axın”, qəd.perm. *yuq*, est. *yoqi* “çay”, yap. *yu* “çay”, tox. *yok* “içmək”, çin. *ying* “dəniz, okean” (БКРС, 554). Qədim türk dilində işlənən *yulaq* “çay” (ДТС, 278) sözü də bu allomorfdan təşəkkül tapmışdır.

*Zu allomorfu: Bask dilində də bir çox dillərdə olduğu kimi, bu nostratik kök *z* // *s* refleksi ilə metatezaya uğramışdır: *iz* “su” (EDB, 57). Şumer dilində *zu* “su” anlamında olmuşdur. Şumer mifologiyasında *Abzu* sözü *su* teonimini ifadə etmişdir (MHM, 22). Həmin sözdəki *ab* və *zu* komponentlərinin hər ikisi “su” mənasındadır. Müqayisə edək: çin. *zao* “yuyunmaq, çimmək” (БКРС, 52).

*Çu allomorfu. Bu allomorf *cu* // *cü* // *çu* // *ça* // *çi* variantlarında yayılmışdır: qəd.türk. *çi* “şeh, nəm, yaş” (ДТС, 145), qırğ. *cü* “yumaq”, Alt.dial. *çun-* “yumaq”, tac. *çuy* “kiçik çay”, erm. *cur* “su”, gür. *ça* “su quyusu”, samod. *çu* “çay”, çin. *çu* “su kanalı”, *çuan* “su axını”, çul., şor., selk. *çul* “çay”, fars. *cu* “arx”, Tib. *çu* “su, kiçik çay” (CHГТ, 430, 444, 528). Azərbaycan dilində işlənən *çay* sözü də bu allomorfun derivatıdır. Dialektlərimizdə *cü* sözü “kiçik arx” anlamını ifadə edir (5, 37). B.A.Əhmədovun fikrincə, *su* sözünün əslisi *cu* olub, “maye” mənasını əks etdirmişdir (ADQEL, 259). Azərbaycan dilində “su qabı” mənasında

cürdək, “suçu” mənasında *cuvar* sözləri var. Dialekt və şivələrimizdə işlənən *culva* “iki əkin sahəsinin arasından keçən arx”, *cülyə* “quyu”, “gölməçə” (ADDL, 81, 83) sözlərində də *cu* // *cü* “su” mənasındadır.

Tu allomorfu: Şumer dilində *tu* “tökülmək, axmaq, yuyunmaq, çimmək” sözü işlənmişdir (SL, 17, 36). Bir sıra müasir dillərdə (əsasən, Ural dillərində) indi də *tu* kökü “su, göl” mənasındadır: samod. *to* “göl”, nivx. *tu* “göl”, mans. *too*, mac. *too* “göl”, kom. *ti* “göl” (КЭСКЯ, 292). Deməli, *su* kökünün fonoloji inkişafında məxrəcə yaxın olan *t~s* əvəzlənməsi müşahidə edilir. Q.Kazımov *thu* // *tu* sözünü, haqlı olaraq, *su* kökünün variantı hesab edir (3, 234). Müqayisə üçün qeyd edək ki, *sən* əvəzliyinin arxetipi olan **si* kökü müxtəlif dillərdə *ti* biçiminə transformasiya olunduğu kimi, eləcə də *su~tu* keçidinin baş verməsi normal fonoloji əvəzlənmə kimi qəbul edilməlidir.

Mu allomorfu: Vaxtilə ölü dillərdə **mu* “su” kökü işlənmişdir: urar. *mu* “su” (ACYЯ, 15), *muna* “çay” (ACYЯ, 210), ass. *a-mu* “dəniz” (CDAL, 52). Müasir Altay dillərinin bir çoxunda həmin kökün ilkin praforması mühafizə olunmuşdur: ev. *mu*, ulç. *mu*, or. *mu*, sol. *mu*, neq. *mu* “su” (CCTMЯ, I, 559), yap. *mi* “su”. Qədim türk yazılı qaynaqlarında *mürən* sözü “çay” mənasında işlənmişdir (QTAS, 75; QTAL, 125). Müasir türk dillərində tərkibində *ma* // *mu* “su” kökünü mühafizə edən müxtəlif sözlər mövcuddur: qırğ. *mürök* “bulaq suyu”, uyğ. *müren* “çay”, başq. *mərəü* “nəm olmaq”, yak., dolq. *muora* “dəniz, okean”, s.uyğ. *mörin* // *main* “çay”. Dialektlərimizdə (Ağdam, Naxçıvan) *mora* sözü “kiçik arx” mənasındadır (ADDL, 360).

Mu “su” kökünün nostratik mənşəli söz kimi geniş şərhi ilk dəfə V.M.İlliç-Svitıçın lüğətində verilmişdir. O, protoaltay dilləri üçün həmin kökü **mō* (“su”) formasında bərpa etmişdir (OCHЯ, II, 60, 63). B.Xəlilov V.M.İlliç-Svitıça istinadən Alt. *mürə* // *mürə* “dəniz, çay”, kartv.-meq. *mere* “göl”, lat. *mare* “dəniz”, qəd.isl. *marr* “dəniz göl”, qəd.ing. *mor* “bataqlıq” sözlərində olan *mü* // *mu* komponentini kök hesab edir (2, 14).

Dünyanın əksər dillərində bu nostratik kökün derivatları var: tunq.-manc. *murū* “çay” (CCTMЯ, I, 559), *meder* “dəniz” (CCTMЯ, I, 564), ev., neq., or. *omo* “göl” (CCTMЯ, I, 40), çin. *mu* “su ilə yuyunmaq, çimmək” (БКРС, 320), esk. *mık* // *mılq* “su”, *mak* “axmaq, tökülmək”, qəd.perm. *mis*’k “yuyunmaq”. Bəzi dillərdə **mu* “su” kökündə anlautda protetik səslər müşahidə olunur: amer. *uma* “ada”, esk. *uma*, protokor., proto-yap. *umi* “dəniz”, manc. *omo* “göl”.Türk dillərindəki *yağmur* sözündə də həmin kök qorunmuşdur, yəni *yağmur* “yağan su” deməkdir. O.N.Trubaçev qədim kimmerlərin dilində **mar* // **mor* kökünün “dəniz” mənə-

sında olduğunu və Türkiyədəki *Marmara* // *Mərmərə* dənizinin adında həmin komponentin qorunduğunu yazır (ИСП, 68). Altay etimoloqları prototunqus-mancur dilləri üçün *mū, protokoreya dili üçün *mir, proto-yapon dili üçün *mi kökünü “su” mənasında bərpa edirlər (EDAL, 233).

T.V.Qamkrelidze və V.V.İvanov hind-Avropa dillərində: qəd.irl. *muir*, qot. *marei*, qəd.alm. *mari*, alm. *meer*, litv. *mares* “dəniz”, qəd.slav. *morje* “dayanmış su, bataqlıq”, xet. *marmara* “bataqlıq”, oset. *mal* “dərin, durğun su” sözlərinin arxetipini *mori formasında bərpa edirlər (13, II, 673, 943). Q.E.Kornilov qəd.yəh. *may* “su”, akk. *mū* “su”, ər. *mə-un* // *maun* “su”, yap. *midzu* “su” sözlərinin mənşəyini səs təqlidi ilə bağlayır (12, 73). Müqayisə edək: frak. *mar “dəniz” (ИСП, 68), həb. *may*, ar. *mayyo*, yəh. *mayim* “su”, akk. *mau* “su”, mon. *moren* // *mörön* “çay”, kor. *mir* // *mur* “su”, duns. *moren* “çay”, daq. *muri* // *mure* // *muru* “çay”, *merden* “çay sahili”, bury. *muren* “çay”, litv. *mares* “körfəz”, qot. *mare* “dəniz”, lat. *mare* “dəniz”, qəd.isl. *marjada* “dəniz sahili”, rus. *мытъ* “yumaq”, *морю* “göl”, bol. *mi* “yumaq”, qəd.ing. *mere* // *meri* “dəniz, göl”, xvarq. *madu* “çay”, tabas. *muq* “çay” (СССДЯ, 74). V.İ.Abayev osetin dilindəki *mal* “dərin, durğun su” sözünü skif-Avropa izoqlosuna aid edir və bu kökün hind-Avropa mənşəli hesab olunması fikrinə etiraz edir. O, osetin dilində işlənən *mori* sözünün ilkin mənasının “dəniz” deyil, “durğun su” olduğunu iddia edir (ИЭСОРЯ, II, 69). *Mu* “su” morfemi digər dillərdə də müxtəlif “su” semantikalı sözlərin tərkibində müşahidə edilir: çeç. *mala* “içmək”, *malar* “içki”, çeç.dial. *mol* “içmək”, germ. *mad* // *mat* “nəm, yaş”, *meut* “rütubət”, mol. *mare* // *mer* “dəniz”, ing. *mud* (mad) “palçıq”, fin. *märkä* “nəm, rütubətli”, *meri* “dəniz”.

Bu allomorfu: kom. *ba* “su”, samod. *ba* // *bi* // *bu* “su, çay” (CHГТ, 51). Türk dillərində bu allomorf aşağıdakı variantlardadır: tat. *bua*, başq. *bua*, Sib.tat. *bue* “su” (СДСТ, 140). Qərbi Sibir türklərinin, yəni kamasin, koybal, karakas xalqlarının dilində *bu* “su” kökü müstəqil şəkildə işlənərkəndir. Bu allomorfun morfonoloji inkişafında *b~p* əvəzlənməsi müşahidə edilir: alb. *pi* “içmək”, qəd.hind.-Avr. *pi “içmək”. *Bulaq* sözü tarixi-etimoloji cəhətdən *bu+laq* şəklində formalaşmışdır, -*laq* məkan düzəldən aktiv şəkilçidir. Həmin sözün Altay dillərində müxtəlif variantları var: tat. *bolak* “kiçik çay”, ev. *bolak* “çəşmə”, mon. *bulaq* “çəşmə”. *Bulaq* sözünün müasir tatar dilində “çay” mənasında işlənməsi onun kökünün “su” anlamı ifadə etməsini təsdiq edir. Praforma şumer dilində *p* anlautu ilə qorunmuşdur: şum. *pu* “bulaq”. Təsadüfi deyil ki, Q.Kazımov şumer dilindəki *pu* “bulaq” sözü ilə türk dillərində işlənən *binar* “bulaq” sözünün homogen olduğunu qeyd edir (3, 134).

M.Kaşğari *yolak // yulak* sözünü *bulaq* sözünün variantı kimi işlətməmişdir (DLTT, III, 17). Bir çox dillərdə *bi // bu // ba* komponentli sözlər “su” anlayışını bildirir. Məsələn: tunq.-manc. *bura* “tökmək, süzmək” (CCTMЯ, I, 110), ev. *burqak* “körfəz sahili”, tunq.-manc. *bur* “ada” (CCTMЯ, I, 111), ev.dial. *bira* “çay”, ing. *bay* (bey) “körfəz”, kartv. **ban* “yumaq”, sam.-ham. **bul* “göl, çay” (HSED, 81), nan. *bira* “kiçik çay”, ev. *bira* “çay”, neq. *biya* “çay”, ude. *biyasa* “çay” (CHГТ, 51, 72, 84, 85, 109). Şumer dilində *bi* sözü “damcılamaq, tökülmək, axmaq” mənasında işlənmişdir. C.Halloran bu kökün akkad mənşəli *ba // bi // saa // su* “göz yaşı axıtmaq, damcılamaq” kökündən alındığını qeyd edir (SL, 49).

Bəzi türk dillərində (tat., başq.) işlənən *bua // bua* “su, göl” sözü də *m~b* əvəzlənməsi nəticəsində **mu* “su” kök morfemindən törəmişdir. Türk dillərində *biya* sözü “çay” anlamındadır. Dağlıq Altayda, Başqırdıstanda, Xakasiyada *biya* komponentli çoxlu çay adları, hidronimlər mövcuddur. Sibir tatarlarının dialektlərində işlənən *bürən* “durğun su, göl, çay qolu” (СДСТ, 48) sözü *mürən* “çay” sözünün fonovariantıdır.

Vu allomorfu: çuv. *var* “çayın mənsəbi”, rus *вода*, ing. *water* “su”, lat. *vadum* “çay, su”, kom. *vad* “meşə gölü” (CHГТ, 93, 105, 109), Ural. *wət // wüt* “su, çay” (EDUL, 39). Həmin sözlərin də mənşəyində *bu // mu // vu* variantlarında divergensiyaya məruz qalan eyni kök morfem dayanır. Yəni bu nostratik kök tarixən müxtəlif allomorflara parçalanaraq fərqli sözlərdə asemantikləşməyə məruz qalmışdır. Bəzi dillərdə həmin kökün ilkin *CV (samit+sait)* forması və əsas semantikasi qorunmuşdur. Məsələn, udm. *vu* “su”, kom. *va* “su, rütubət” (CHГТ, 92; CMГТ, 50), alb. *va* “çay” (Alb.ED, 491).

Ukrayna ərazisindəki Dnepr çayı vaxtilə hun-bulqarların dönməmində *var* adlanırdı. Müasir çuvaş dilində *var* “dərə” anlamındadır. Qədim bulqarlar çaya *var* demişlər (10, 19). Digər dillərdə analoji faktlara baxaq: sax., rut. *vir* “su”, ər. *vadi* “çay yatağı, çayın axdığı yer”, xuf. *wur* “su” (13, II, 866), sansk. *vāri* “su”, “Avesta”da *vaiari* “su”, tox. *war* “su” (13, II, 672), xet. *war* “su” (CCMCIЯ, 76-77, 106), vax. *vod* “su”, serb., xorv. *vir* “bulaq”, mans. *vut*, fin. *vesi*, mac. *vis* “su”, çuk., kor. *vaam* “çay” (CHГТ, 92, 105, 106, 113). H.S.Cidalayev ləz. *vir* “körfəz, kiçik su olan yer, bataqlıq, göl”, bol. *vir* “su olan yer, nohur, hovuz” sözlərini çuv. *var* “çayın mənsəbi” sözü ilə müqayisə edərək onları bulqarizm hesab edir (10, 21).

*Xu//*hu allomorfu: Müasir salar dilində *hu* “çay” anlamındadır. E.R.Tenişev həmin sözün çin mənşəli *xu* “çay” sözündən alındığını iddia

etmişdir (15, 76). Bu sözlərdə səciyyəvi *k // x // h* refleksləri baş vermişdir. Tunqus-mancur dillərində də *k // x* refleksi ilə *xu* “göl” sözü işlənməkdədir. V.İ.Sintsius bu sözün mənşəyini çin dilindəki *xu* “göl, liman” kökünə bağlayır (ССТМЯ, II, 473). Digər dillərdə də *k // x* refleksi müşahidə edilir: adıq. *xı* “dəniz”, kab. *xı* “dəniz” (ИСП, 73), xınal. *xin*, ud. *xe*, çeç. *xi*, inq. *xiy* “su” (ЭСАЯ, I, 105), fars. *xā* “su axını” (ЭСВЯ, 220), yaqn. *xan* “kiçik çay, bulaq”, tac. *xani* “bulaq”, türkm. *xana* “kiçik çay” (СНГТ, 590). N.A.Sıromyatnikov çin dilindəki *xe* “çay” sözünün *ku “su” kökündən alındığını göstərir (14, 52). Çin dilində *k // h* refleksi ilə *hu* “göl” sözü işlənməkdədir (БКРС, 190).

Ku allomorfu: *Su* kökünün allomorflarından biri də **ku** “su” köküdür. Qədim türk dillərində *kul* “göl” (ПДП, 396), *yul* “bulaq, çay” (ПДП, 390; ДТС, 277) paralelliği həmin köklərin homogenliyini isbat edir. Səciyyəvi *k>y>s* keçidlərinə əsasən *su // yu* və *ku “su” köklərinin eyni etimondan yarandığını ehtimal etmək mümkündür. *Bu // mu* “su” kökü ilə *ku* “su” kökünün eynimənşəliyini türk dillərində *bu // mu // ku* “bu” işarə əvəzliyinin paralel mövcudluğu da təsdiqləyir. Məsələn, çuvaş dilində *ku* “bu” mənasındadır, halbuki digər türk dillərində həmin söz *bu* variantındadır.

Su kökünün allomorfları içərisində larinqal nəzəriyyə baxımından *ku* allomorfu daha qədimdir. Müqayisə edək: qəd.hind.-ar. *ka* “su” (EWA, 285), selk. *ku* “çay, su axını” (ОСНЯ, I, XXVI), urar. *gi-i* “bulaq, su saxlanan yer”, sansk. *ka* “su” (СРС, 144), xet. *eku* “içmək” (ССМСИЯ, 79), yap. *ko* “göl”, manc. *qo* “su kanalı” (СНГТ, 148), mon. *aqu // uqu* “içmək” (МТС, II, 1333), aynu. *ku* “içmək”. “İçmək” anlayışı da “su” anlayışı ilə birbaşa bağlıdır. M.Maynford latın dilindəki *aqua* “su” sözünün qədim hind-Avropa dillərində mövcud olan *ka* “su” kökündən yarandığını qeyd edir (EWA, 285). Mifoloji qaynaqlarda da *ka “su” kök morfeminin izləri var: qəd.Mis. *ka* “ada ruhu” (EHie.D, 783).

V.M.İlliç-Svituç Alt. *āk “axmaq, tökülmək” feili ilə hind.-Avr. *akua “su, çay”, sam.-ham. *ku* “su, tökülmək, axıtmaq” köklərini müqayisə etmiş və onların nostratik mənşəli olması qənaətinə gəlmişdir (11, 304-355). İ.İ.Meşşaninov urartu gil yazılarında *gi* kök morfeminin *su* ideogramı kimi oxunduğunu qeyd edir. O, urartu yazılarında *giei // gi // gie* sözünün “kiçik çay” anlamını ifadə etdiyini göstərir (АСУЯ, 117). Müxtəlif dillərdə bu allomorfun izləri müşahidə olunur: kab. *kue* “kiçik çay”, adıq. *kbu // kbo* “dərə, kiçik çay” (СНГТ, 326).

Ku “su” kökünün müxtəlif sistemli dillərdə derivatlarına nəzər salaq:

Kuy derivatı: Bu derivat dünya dillərində *kay // kad // kud // kut // kod // koy // quy* fonovariantlarında yayılmışdır: yap. *kay* “dəniz” (ГНМ, 449), tup. *quay* “çay” (ГНМ, 434), kartv. *kad // kod* “kiçik çay”, oset. *kada* “kiçik çay” (ИЭСОЯ, I, 616), lat. *qutta* “su, maye damcısı” (EDL, 276), ev. *kuduk* “duzlu suyu olan kiçik çay” (СМГТ, 122), mac. *kut* “quyu, fontan” (BPC, 435), *kutv* “quyu suyu” (BPC, 436).

Müasir türk dillərində **ku* “su” kökünün derivatlarından biri *quyu // kuyu* sözüdür. “Türk dillərinin etimoloji lüğəti”ndə *kuyu* sözü macar mənşəli *kut* “quyu” sözü ilə müqayisə edilsə də, onun etimologiyası açılmır (ЭСТЯ, VI, 120). Əksər qaynaqlarda *quyu* sözünün *kuy-* // *quy-* “tökmək, axıtmaq” feilindən yarandığı iddia olunur (VEEWT, 116; СМГТ, 131). Əslində, “tökmək, axmaq” semantikasi da dolayısıyla “su, maye” anlamını ifadə edir. Fikrimizcə, *quy-* “tökmək, axmaq” feilinin də kökü *qu // ku* “su” morfemi ilə bağlıdır, yəni *kuy-* // *quy-* kök deyil, gövdədir. Azərbaycan dilindəki ikihecalı *quyu* sözünün paralelini digər dillərdə də görmək mümkündür: hind. *kua* “quyu”, mon. *quu* “çuxur” (MTS, I, 565). Təkhecalılıq prinsipinə əsaslanaraq, müasir türk dillərindəki *kuyu* forması derivatdır və onun praseantikası *su* anlayışı ilə bağlıdır. Etimoloji araşdırmada semantik meyar aparıcı amildir. Bu baxımdan, *quyu* sözünün *su* semantikasi ilə bağlılığını analogi leksik paralellərlə isbat edəcəyik. *Kuyu // quyu* sözü türk dillərində fərqli fonovariantlardadır: uyğ. *kuduğ*, qar.-balk. *kuyu*, bar.tat. *kuyunq*, qaz. *köyö*, başq. *kozok* (ЭСТЯ, VI, 118). Həmin sözün qədim variantı qapalı hecalıdır: *kuduğ // quduğ* (ДТС, 464).

Kuyu // quyu sözü müxtəlif türk dillərində və dialektlərində “quyu, bataqlıq, çuxur, çayın, gölün donmamış yeri” mənələrindədir (ЭСТЯ, VI, 118). Əski uyğur türkcəsində *quduğ // quyuğ* sözünün “quyu, bulaq, dəniz” (QTAL, 121) mənasında işlənməsi həmin sözün kökünün *su* semantikasi ilə bağlılığını isbat edir. “Qədim türk lüğəti”ndə *quduy* sözü “quyu” anlamında verilmişdir: *quduyda suv bar it burni tegmäs* “Quyuda it burnu dəyməyən qədər su var” (ДТС, 464). *Quy-* sözü qədim türk dilində “tökmək, axmaq” anlamında olmuşdur (ЭСТЯ, VI, 108): *er küpgä suv qujdi* “Kişi qaba su tökdü” (ДТС, 464). Həmin söz Azərbaycan dilinin Dərbənd dialektində indi də mühafizə olunmuşdur. Müasir türkmən və tatar dillərində *kuyu-* feili “tökmək, axıtmaq” anlamındadır (СМГТ, 131).

Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, *kuyu // quyu* sonrakı variantdır, auslautda (söz sonunda) samit reduksiyası baş vermişdir: *kuyu // quyu < kuyuğ // kuduğ*. Çağdaş başqırd dilində *koyon* “çimmək, yuyunmaq” sözü mövcuddur. Bu fakt da kök morfemin **ko // *ku* biçimində və “su” anlamında olduğunu təsdiqləyir. M.Rəsənen türk dillərindəki *quyu*

lekseminin monqol dillərindəki *quduq* “fontan, bulaq, quyu” sözündən alındığını iddia edir (VEEWT, 116). Tatar dialektlərində *quyu* sözünün *koy* // *kuy* biçimində işlənməsinə təsadüf edilir (TTDS, 200). Ancaq *kuy-* formasının özü də etimoloji cəhətdən törəmədir, yəni **ku* “su” kök morfemindən yaranmışdır. Həmin kök morfonoloji inkişaf nəticəsində açıq hecalıdan qapalıya keçmiş, sonradan isə qapalı hecalı kök şəkilçiləşmiş və sonda, bir çox türk dillərində səciyyəvi olan samit reduksiyasına uğramışdır: **ku-kuy-+uğ-kuyu* // *quyu*. *Kuduğ* // *kuyuğ* variantları qədim türk dialekt fərqləri kimi meydana çıxmışdır. Türkmən dilində *quyma* “su ilə dolu çuxur”, qırğız dilində *kuyma* “çay axını” (CHGT, 164) sözlərinin mövcudluğu da *quyu* sözünün **ku* “su” kök morfemi ilə bağlılığını təsdiqləyir. Digər tərəfdən, tunqus-mancur dillərində *kuduk* “bulaq, kiçik çay” sözü işlənməkdədir (CCTMЯ, I, 423). Azərbaycan dilinin şivələrində *küdrü* sözü “susuz, su çıxmayan yer” mənasındadır (ADDL, 265). Müqayisə edək: mon. *qooyix* “axmaq, tökülmək”.

Deməli, *ka* // *ku* “su” kök morfemini özündə yaşadan sözlərdən biri türk dillərindəki *kuyu* // *quyu* leksemidir. K.Quliyeva da *quyu* sözünün *qu* “su” sözü ilə bağlı olması fərziyyəsini irəli sürmüşdür (5, 137). Macar dilində *kut* (“quyu”) fonovariantının mövcudluğu (ЭСТЯ, VI, 120) *kuyu* və *kut* sözlərinin homogenliyini və praformanın **ku* olduğunu təsdiqləyir. Müqayisə edək: mon. *qudul* “kiçik su hövzəsi, kiçik çay” (MTS, I, 581), tel. *kuttuk* “bulaq”. *Quyu* sözünün prasemantikasının “su” anlayışı ilə bağlılığını qeyri-türk dillərindəki leksik paralellər də təsdiqləyir. Məsələn, dravid dillərində *kuti* // *kudi* feili “içmək” anlamındadır (DED, 151). Dialektlərimizdə işlənən *güyüm* “səhəng, su qabı” (ADDL, 191) sözü *k* // *g* refleksinə əsasən *güy* // *kuy* “su” derivatını mühafizə edən sözlərdəndir.

Kul derivatı: Q.E.Kornilov Altay dillərindəki *kal*, *göl*, *kol*, *kul*, *kam* “çay, göl” sözlərinin **ko-* // **ku* “su, göl” morfeminin derivatları olduğunu göstərir (12, 33). Müqayisə edək: sansk. *kulya* “su kanalı, kiçik çay” (CPC, 168), *kula* “sahil” (CPC, 170), mans., xant. *kal* // *kel* “bataqlıq” (CHGT, 239), qəd.hind.-ar. *kulya* // *kolla* “su kanalı, kiçik çay” (EWA, 377), qəd.mon. *qol* “çay, çay dərəsi”, aq., lak. *kulla* “bulaq”, erm. *gel* “çay”. Kartvel dillərində də bu gövdəni mühafizə edən sözlər var: meq. *qal* “kiçik çay”, çan. *qal* “kiçik çay”, svan. *qel* “kiçik çay” (CHGT, 143). Dialektlərimizdə işlənən *qulla* sözü “su saxlamaq üçün evin qabağında qazılan dayaz quyu”, “su qabı” mənalıdır. Azərbaycan dilinin Quba dialektində *qulla* sözü “quyu, su anbarı” anlamındadır. Altay dillərində bu derivatın izi onlarla sözdə müşahidə olunur: daq. *qoli* “çay”, sol. *qolo* “çay”, manc.

qolo “çay arası” (CHGT, 148). Türk dillərində *kol // göl // kul // kül* (“çay, göl”) variantları *o~ö~u~ü* əvəzlənmələri nəticəsində meydana çıxan derivatlardır.

Kan derivatı: qəd.çin. *quan* “bulaq” (EDOC, 437), hind. *qanq // qanqa* “çay” (ГНМ, 112), kor. *kan // qan* “çay, su”, ev. *kan* “kiçik çay” (CMGT, 99), fars. *kan* “quyu”. Qədim hind-Ari dillərində də yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, **ka* kökü “su” semantikasını ifadə etmişdir. Fonoloji baxımdan *ka-ku-ke-ki* keçidləri mümkündür. T.O.Molçanova Altay hidronimlərinin tərkibindəki *kan* apelyativinin “çay” anlamında bərpasını daha real hesab edir (TCFA, 50).

Kur derivatı: fars. *kür* “yeraltı su yatağı”, meq., rut. *kur* “çay, su” (ГНМ, 231), mon. *qorhi* “kiçik çay” (MTS, I, 576). Qədim türk dillərində *kurluk* “içində qırmızı saxlanan kiçik güyüm, su qabı” sözü işlənmişdir (DLT, IV, 345). Dağıstan dillərinə aid olan qırz dilinin şivələrində *kür* sözü “çay” anlamındadır. A.Axundovun məlumatlarına görə, bəzi şivələrimizdə *kür* sözü indi də “çay” mənasını ifadə edir. O, bu sözün mənşəyini udin dilindəki *kür* “quyu” sözü ilə əlaqələndirir (6, 3). B.A.Əhmədov *kür* sözünün ilkin semantikasının “çay” olduğunu qeyd edir (ADQEL, 189).

Kam derivatı: **Ku // *ka* “su, çay” kök morfeminin derivatlarından biri də **kam** sözüdür. Azərbaycan dilinin Quba dialektində *qam* “dərə” mənasındadır. *Dərə* anlayışı da *su* anlayışı ilə bağlıdır. Osetin dilində *qam* “meşə”, türk dillərində isə *qam* “çay” anlamındadır. Yəni osetin dilində mənə keçidi olmuşdur. Bir çox dillərdə *kam* “iri su kanalı” anlamını ifadə edir (CMGT, 96). Müqayisə edək: qəd.hind. *kam* “su”, germ. *kem* “çay” (TCFA, 57), udm. *kam* “çay”, fin. *kumi* “çay, su axını”, mans., xant. *kam* “çay” (КЭСКЯ, 132). Rusiya ərazisində ən böyük çaylardan biri olan Kama çayının adı da bu sözdən yaranmışdır. Hind-Avropa dillərində *kam // kom* sözü “böyük su kanalı” anlamını ifadə edir (TCFA, 57). Yenisey çayının digər bir adı *Kam*-dir. Bəzi türk dillərində *kam* sözü *k~h, k~x* əvəzlənmələrinə məruz qalmışdır: soy., saq., koyb. *kem*, qar.-balk. *kam*, tof. *hem*, tuv. *xem*, xak. *kim* “çay”. Ümumiyyətlə, türk dillərində *kam* adlı çoxlu hidronimlər mövcuddur (TCFA, 62). V.İ.Rassadin türk dillərindəki *kam // kem // xem* “çay” sözünü kott dilindəki *kem* “çay” sözü ilə əlaqələndirir. Həmin sözü M.A.Kastren fin-uoqor, A.Dulzon hind-Avropa, M.Rəsənen isə tunqus-mancur mənşəli hesab edir (TCFA, 62). Halbuki bizim araşdırma sübut edir ki, *kam* morfemi **ka // *ku* “su” kökündən yaranmışdır və nostratik sözdür.

Beləliklə, müxtəlif sistemli dillərdə nostratik mənşəli **su* kökünün izləri yaşamaqdadır. *Su* kök morfeminin *ku, hu, xu, cu, vu, mu*

allomorflarının yaranması kombinator və spontan səs keçidləri ilə bağlıdır.

ƏDƏBİYYAT:

1. Cəlilov F. Azərbaycan dilinin morfonologiyası. Bakı: “Maarif”, 1988, 286 s.
2. Xəlilov B. Feillərin ilkin kökləri. Bakı: ADPU, 1998, 220 s.
3. Kazımov Q. Azərbaycan dilinin tarixi. Bakı: “Təhsil”, 2003, 583 s.
4. Qaraşarlı Ç. Qədim yunan, roman, kelt və german dillərində türkiizmlər. Bakı: “Elm”, 2005, 156 s.
5. Quliyeva K. “Su” lekseminin variantları // Filologiya məsələləri. IV buraxılış. Bakı: “Mütərcim”, 1995, s.36 -38.
6. Ахундов А.А. Об этимологии слова Кур // Уч.записки АГУ им.С.М.Кирова. Баку: АГУ, 1956, №10, с.51-56.
7. Боровков А.К. Бадаи ал-лугат.Словарь Тали Имани Гератского. Москва: Издательство восточной литературы, 1961, 265 с.
8. Будаев Н.М. Западные тюрки в странах Востока. Лексические параллели японского и карачаево-балкарского языков. Нальчик: Издательство Нальчик, 2002, 201 с.
9. Джанузакон Т.Д. Материалы древней топонимии Казахстана как база для этимологических исследований//Проблемы этимологии тюркских языков. Алма-Ата: “Гылым”, 1990, с.252-302.
10. Джидалаев Н.С. Тюркизмы в дагестанских языках. Опыт историко-этимологического анализа. Москва: “Наука”, 1990, 242 с.
11. Иллич-Свитыч В.М. Материалы к сравнительному словарю ностратических языков (индоевропейский, алтайский, уральский, дравидский, картвельский, семитохамитский)//Этимология. Москва: “Наука”, 1967, с.32-372.
12. Корнилов Г.Е. Евразийские лексические параллели. Чебоксары: Чувашский государственный университет, 1973, 297 с.
13. Гамкрелидзе Т.В.,ИвановВ.В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Т.І-ІІ. Тбилиси:Издательство Тбил.ун.-та,1984, Т.І, 428 с.; Т.ІІ, 1328с.
14. Сыромятников Н.А. Определение родственности корней // Вопросы языкознания. Москва: “Наука”, 1972, №2, с.109-123.
15. ТенишевЭ.Р. Строй саларского языка.Москва: “Наука”, 1976,

575 c.

İxtisarlar:

- ADDL – Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. Bakı: “Şərq-Qərb”, 2007, 568 s.
- ADQEL – Əhmədov B. Azərbaycan dilinin qısa etimoloji lüğəti. Bakı: “Mütərcim”, 1999, 376 s.
- QTAS – Qədim türk abidələri sözlüyü. Bakı: ADPU nəşriyyatı, 1992, 127 s.
- QTAL – Rəcəbli Ə. Qədim türkcə-Azərbaycanca lüğət. Bakı: Azərbaycan Milli Ensiklopediyası Nəşriyyatı, 2001, 191 s.
- DLTT – Kaşgari M. Divanü Luğat-it Türk Tercümesi. I-IVc. (Çeviren B. Atalay). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, I c., 1985, 530 s.; II c., 1985, 366 s.; III c., 1986, 452 s.; IVc., 1986, 885 s.
- DLT – Kaşgari M. Divanü lüğət-it-türk (Tərcümə edən və nəşrə hazırlayan R. Əskər). 4 cildə. I-IV c. Bakı: “Ozan”, 2006, I c., 512 s.; II c., 400 s.; III c., 400 s.; IV c., 752 s.
- MTS – Lessing D.F. Moğolca-Türkçe Sözlük. I-II c. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003, I c., 933 s.; II c., 1769 s.
- TTDS – Tatar telenen dialektoloqik süzleqe. Kazan: Tatarstan kitap nəşriyyatı, 1969, 643 s.
- АСУЯ – Мещанинов И.И. Аннотированный словарь урартского (биайнского) языка. Ленинград: “Наука”, 1978, 388 с.
- БКРС – Большой китайско-русский словарь. Москва: ООО “Дом славянской книги”, 2009, 639 с.
- ДТС – Древнетюркский словарь. Ленинград: “Наука”, 1969, 676 с.
- СДСТ – Тумашева Д.Г. Словарь диалектов сибирских татар. Казань: Издательство Казанского университета, 1992, 256 с.
- ССМСИЯ – Маковский М.М. Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках. Образ мира и миры образов. Москва: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 1996, 416 с.
- СССДЯ – Хайдаков С.М. Сравнительно-сопоставительный словарь дагестанских языков. Москва: “Наука”, 1973, 179 с.
- СМГТ – Мурзаев Э.М., Мурзаев В.Г. Словарь местных географических терминов. Москва: Государственное издательство географической литературы, 1959, 303 с.
- СРС – Кочергина В.А. Санскритско-русский словарь. Москва: “Рус-

ский язык”, 1987, 836 с.

СНГТ – Мурзаев Э.М. Словарь народных географических терминов. Москва: “Мысль”, 1984, 653 с.

ССТМЯ – Сравнительный словарь тунгусо-маньчжурских языков.

Т.І-ІІ. Ленинград: “Наука”, 1975, Т.І, 655 с.; Т.ІІ, 471 с.

ОСНЯ – Иллич-Свитыч М.В. Опыт сравнения ностратических языков (семито-хамитский, картвельский, индоевропейский, уральский, дравидийский, алтайский). Сравнительный словарь. Т.І-ІІІ. Москва: “Наука”, Т.І, 1971, 370 с.; Т.ІІ, 1976, 152 с.; Т.ІІІ, 1984, 130 с.

ТСГА – Молчанова О.Т. Топонимический словарь Горного Алтая. Москва: Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства, 1979, 397 с.

КЭСКЯ – Лыткин В.И., Гуляев Е.С. Краткий этимологический словарь коми языка. Москва: “Наука”, 1970, 386 с.

ГНМ – Поспелов Е.М. Географические названия мира. Топонимический словарь. Москва: “Русские словари, Астрел, АСТ”, 2002, 511 с.

МНМ – Мифы народов мира. Энциклопедия. Москва: Большая Российская Энциклопедия, 1998, 672с.

ЭСАЯ – Шагиров А.К. Этимологический словарь адыгских (черкесских) языков. Т.І-ІІ. Москва: “Наука”, 1977, Т.І, 290 с.; Т.ІІ, 224 с.

ЭСКЯ – Климов Г.А. Этимологический словарь картвельских языков. Москва: Издательство Академии Наук СССР, 1964, 306 с.

ЭСВЯ – Стеблин-Каменский И.М. Этимологический словарь ваханского языка. СПб.: “Петербургское востоковедение”, 1999, 480 с.

ЭСТЯ – VI – Этимологический словарь тюркских языков (Общетюркские и межтюркские основы на букву “К”). Москва: “Индрик”, 2000, 261 с.

ИСП – Трубачев О.Н. *Indoagica* в Северном Причерноморье.

Реконструкция реликтов языка. Этимологический словарь. Москва: “Наука”, 1999, 320 с.

ИЭСОЯ – Абаев В.И. Историко-этимологический словарь осетинского языка. Т.І-IV. Ленинград: “Наука”, Т.І, 1958, 657 с.; Т.ІІ, 1973, 449 с.; Т.ІІІ, 1979, 360 с.; Т.IV, 1989, 326 с.

ПДП – Малов С.Е. Памятники древнетюркской письменности. Москва – Ленинград: Издательство Академии Наук СССР, 1951, 450 с.

ВРС – Венгерско-русский словарь. Москва - Будапешт: “Русский

язык”, 1974, 871 с.

Alb.ED – Orel V. Albanian Etymological Dictionary. Leiden - Boston - Köln: Brill, 1988, 670 p.

CDAL – Muss-Arnolt W. The Concise Dictionary of the Assyrian Language. Part 1. Berlin-London-New York: 1905, 614 p.

CEDEL – Klein E. A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language. Amsterdam-London-New York: Elsevier Publishing Company: 1966, 1776 p.

DED – Burrow T., Emeneau B.M. A Dravidian Etymological Dictionary. Oxford: Clarendon Press, 1984, 823 p.

EDAL – Starostin S.A., Mudrak O.A., Dybo A.V. An Etymological Dictionary of the Altaic Languages. Leiden-Boston: Brill Academic Publishers, 2003, 1558 p.

EDL – Vaan de M. Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages. Leiden-Boston: Brill Academic Publishers, 2008, 825 p.

EDUL – Collinder B. Fenno-Ugric Vocabulary: An Etymological Dictionary of the Uralic Languages. 2. Edition. Hamburg: Helmut Buske Verlag, 1977, 217 p.

EDOC – Schuessler A. ABC Etymological Dictionary of Old Chinese. USA, Honolulu: University of Hawai`i Press, 2007, 656 p.

EDB – Trask R.L. Etymological Dictionary of Basque. England: University of Sussex, 2008, 418p.

EHie.D – Budge Wallis E.A. Egyptian Hieroglyphic Dictionary. London: J.Murray, 1920, 1511 p.

EWA – Manfred M. Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen. B.I. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1992, 865 s.

ND – Dolgopolsky A. Nostratic Dictionary. UK: University of Cambridge, McDonald Institute for Archaeological Research, 2008, 3116 p.

HSED – Orel V.E., Stolbova O.V. Hamito-Semitic Etymological Dictionary. Materials for a Reconstruction. Leiden - New York - Köln: B.J.Brill, 1995, 580 p.

SD – Gharib B. Sogdian Dictionary: Sogdian-Persian-English. Tehran: Farhang Publications, 1995, 517 p.

SED – MacDonell A.A. Sanskrit-English Dictionary. Oxford: Printed at the Clarendon Press, 1893, 384 p.

SL – Halloran J.A. Sumerian Lexicon. Version 3.0. 1999, 159 p. // www.sumerian.org/sumerian.pdf

VEEWT – Räsänen M. Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura, 1969, 533 s.

Баба Магеррамли

Дериваты и алломорфы ностратического корня *su «вода, прозрачная жидкость, река, озеро, море, влажность» в мировых языках.

Резюме

В статье рассматривается фоносемантическое разветвление корня *su в мировых языках. В разносистемных языках корень *su был распространен в форме алломорфов tu, mu, vu, ku, su, xu, hu. Дериваты этого корня также наблюдаются в мировых языках. Возникновение различных алломорф этого гомогенного корня в разносистемных языках связано с индивидуальным развитием мировых языков и звуковыми переходами.

Baba Magerramli

Derivatives and allomorphs of Nostratic root *su "water, transparent liquid, river, lake, sea, humidity" in world languages.

Summary

The paper discusses phonosemantic branching of root *su in world languages. In heterogeneous languages root *su was functionated in the form of allomorphs tu, mu, vu, ku, xu, hu and cu. Derivatives of this root have also been observed in world languages. The occurrence of various allomorphs of this homogeneous root in heterogeneous languages is due to the individual development of world languages and sound transitions.